

ZSIDÓ NYARALÁS

Szép Ernő élményétől a rekonstruktív fikcióig
doktori értekezés

Németh Gábor
2018

Témavezető:
Schulze Éva

TÉZISEK

I. AZ ÖTLET ÉS VIDÉKE

A doktori dolgozat tárgyául választott forgatókönyv, a *Zsidó nyaralás* ötletét Szép Ernő *Emberszag* című könyve adta. Az író kényszerlakhelyét 1944 júniusától október közepéig a Pozsonyi úton, egy csillagos ház negyedik emeleti, Dunára néző lakásában jelölték ki. D. báró, az emberséges házparancsnok megengedte a ház kényszerlakóinak, hogy a tetőemeleten “nyaraljanak”. A Stauffenberg-merényletet követő napokban a lakók euforikus állapotban voltak, bíztak a háború közeli végében. A rendkívüli helyszín és a különleges időpont együttállása ígéretes drámai helyzetet teremt, és alkalmas inspiráció lehet egy 55 perces tévéjáték forgatókönyvének megírására. A *Zsidó nyaralás*-ban megpróbálom rekonstruálni azt a napot, amikor a Dunapark-ház tetőemeletén felébredt a remény, hogy ami addig az elkerülhetetlen végzetnek látszott, talán csak rémálom, amiből az üldözötteknek módjuk lesz felébredni.

Dolgozatom első fejezete vázlatos Szép Ernő-portréval indul, majd a napló stilisztikai eljárásait vizsgálja. Aztán kitérek a személyes motívumokra: magam egy volt csillagos házban nőttem fel, az Ó utca 48-ban, a hatodik kerületben, az általános iskolát az Újlipótvárosban végeztem. Kisgyerekként, majd kamaszként módomban volt érzékeltetni a szülőházam és “Újszéland” elhallgatásokkal és titkokkal terhes légkörét. A következő részben a napló utalásai, a híres Dunapark-ház egykori leírása és a környék bejárása alapján azonosítom Szép Ernő egykori kényszerlakhelyét, végül az *Emberszag* találó, pár mondattal élesen megrajzolt portréit felhasználva, kitérek a megírandó történet lehetséges karaktereinek vázolására.

II. FORRÁSKUTATÁS

Ebben a részben arra törekszem, hogy kijelöljem a képzelet határait, illetve, hogy a lehetséges források megtalálásával és elemzésével felkészüljek a történet megírására. A csillagos házak lakóinak írásos visszaemlékezéseinek ismertetése után elemzem a Hofstätter-házak a Tér és Forma című folyóiratban megjelent leírását; ismertetem Újlipótváros korabeli lakosságának összetételét; kitérek a Stauffenberg-merényletre és azt követő napokban hozzáférhető, az eseménnyel kapcsolatos hírekre. A dialógusok nyelvi rétegeinek feltárásához példákat veszek a magyar fattyúnyelv szótárából és a jiddis szóláskincsből. A lehetséges

történések körének bővítéséhez felsorolok néhányat a magyar középosztály társas időtöltései közül. Végül a dunaparti tetőterasz elhelyezkedése és stílusjegyei okán és a történelmi szituáció sugallatára a hajó-metaforát mint a megírandó történet egyik motívumát idézem fel, Forgács Péter Exodus című, archív anyagokból szerkesztett filmjének segítségével.

III. KONCEPCIÓ

A harmadik fejezet a megírás elveit rögzíti. A forgatókönyv írása közben az a szándék vezérelt, hogy eltérjek a Holokauszttal mint témával foglalkozó műalkotások jól bevált, pátosszal és tragikummal operáló kliséitől, bőséggel használjam a groteszk stíluselemeit, és utaljak a közép-európai létezés fanyar humorral dolgozó túlélési stratégiáira. Ebben a fejezetben ejtek röviden szót a tervezett film meghatározó filmnyelvi rétegeiről, és arról a nehézségről, amit a zsidó hitélet tilalmai jelentettek egykor az itt élők számára. Ezek a tilalmak inkább lehetőségek és sugallatok a történet alakítása szempontjából. A forgatókönyv három elbeszélési módot váltogat. Az első történetünk a jelenben játszódik, a második a múltban, harmadik pedig a két időszávot összekötő főszereplő emlékeit villantja fel. Ennek megfelelően a forgatókönyv három jellemző gépállást társít a filmes narratíva három rétegéhez.

IV. A FORGATÓKÖNYV

A történet 2018. július 21-én kezdődik, amikor a Stauffenberg-merénylet idején 12 éves, most 86 éves túlélő, a hatvan évvel ezelőtt Amerikába emigrált, pár napra hazalátogató főszereplő, Tábori Pál felmegy a Dunapark-ház tetőemeletére, hogy visszaemlékezzen a csillagosházban töltött időre. Itt találkozik a 21 éves Lilivel, aki az évtizedek alatt tökéletesen elpusztult egykori tetőkert helyén maradt, kopár betontetőre jár jógázni. Kettejük véletlen találkozása ad alkalmat Tábori számára, hogy felidézze az itt történeteket. Ezeket az eseményeket mutatja meg és egészíti ki a Tábori számára sem ismert elemekkel a film történetének másik, 1944-ben játszódó főszála. Az elbeszélést a főhős szubjektív, felvillanó emlékei árnyalják és tagolják. A célom az volt, hogy értelmezhető legyen az egykor itt történt események Tábori számára sem teljesen ismert mélyárama.

V. EPILOGUS

Az ötödik fejezetben az írás közben szerzett tapasztalatokat szembesítem az előzetes elképzelésekkel, jelezve az újraírás esetleges szempontjait, témavezetőm és opponenseim forgatókönyvet érintő kritikai megjegyzéseit figyelembe véve.

A doktori értekezést irodalomjegyzék és függelék zárja, melyben két szöveget közlök, az egyik az Ó utca 48-as számú ház egykori lakójának, Magyar Máriának a visszaemlékezése, melyet a hetvenes évfordulóra, a Csillagos házak-projekt honlapjának számára készített, a másik pedig egy részlet az Emberszagból, amelyben Szép Ernő pársoros miniportrékban rajzolja meg sorstársainak arcképét.